

نماهای مصنوعی*

ظرفیت‌های هویت بخش در مدیریت سیمای شهرهای جدید

ریحانه حجتی، کارشناس ارشد
معماری منظر، دانشگاه تهران
Reyhane.hojjati@yahoo.com

حشمت‌اله متدین، دکتری
تاریخ معماری، استادیار
دانشگاه تهران
hmotedayen@yahoo.com

چکیده: از معضلات شهرهای جدید نداشتن هویت و عدم تعلق ساکنان به شهری است که در آن زندگی می‌کنند. از آنجا که شهرهای جدید معمولاً در زمین‌های بایر و با یک طرح از پیش تهیه شده ساخته می‌شوند، عموماً شهرهایی بی‌روح هستند که مردم علاقه‌ای به سکونت در آنها ندارند و حاصل، شهری می‌شود که ساکنان آن و حتی خود شهر نیز هویت خود را در کلان شهری که به آن وابسته‌اند می‌جویند. در حالی که با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود بستر شهر در کنار مدیریت هوشمندانه نماهای شهری و توجه به نمادهای هویت‌بخش و افزایش تعلق شهروندان، می‌توان معضلات ناشی از بی‌هویتی و خوابگاهی شدن شهرهای جدید را برطرف نمود. شهر جدید به علت خالی بودن از تصویرها و تصورات شهری، به مثابه یک کارگاه ساختمانی همیشه ناتمام است که این امر به احساس موقتی بودن ساکنان، بیش از پیش دامن می‌زند. در این میان مدیریت نما و سیمای شهری در شهرهای جدید نقش مهمی را در ایجاد تصویری مشخص از شهر ایفا می‌کند. این نوشتار بر آن است که با تحلیل نمای محور اصلی شهر جدید پردیس (خیابان ملاصدرا) به عنوان تأثیرگذارترین نما در شکل دادن به هویت و شخصیت برای این شهر، مؤلفه‌های شکل‌دهنده به آن را در ابعاد مختلف زیباشناسی، هویتی و کارکردی مورد بررسی قرار داده و امکانات و ظرفیت‌های موجود در شکل دادن به نمای شهری پردیس را مورد توجه قرار دهد.

واژگان کلیدی: شهر جدید پردیس، خیابان اصلی شهر، نمای شهر، هویت شهری.

معرفی فضا

شهر جدید پردیس به عنوان یکی از شهرهای اقماری مادرشهر تهران در فاصله ۲۵ کیلومتری شمال شرقی آن در سال ۱۳۶۸ تأسیس شده است. این شهر در دامنه ارتفاعات دیواره جنوبی البرز در شرق تهران و در غرب شهرستان بومهن قرار دارد. دو آزادراه تهران-رودهن و دماوند-فیروزکوه از کناره آن گذشته و بدین ترتیب این شهر را در مسیر عبوری از تهران به استان‌های شمال کشور قرار داده است. موقعیت استقرار شهر و شکل‌گیری آن در کنار جاده تهران مازندران و بر دامنه رشته کوه‌های البرز، ساختاری کاملاً خطی به شهر بخشیده است که همین ساختار در طرح شهر مؤثر واقع شده است. شیب شمالی-جنوبی موجود سبب شده برای پایین آوردن هزینه‌های شهرسازی، خطوط و شریان‌های اصلی شهر در جهت شرقی-غربی شکل گیرند. فازهای توسعه شهر به صورت خطی شرقی-غربی در کنار یکدیگر و در شمال جاده پیش‌بینی شده و از طریق تنه‌های محور شریانی داخلی با یکدیگر ارتباط یافته‌اند (طرح تفصیلی شهر جدید پردیس، ۱۳۷۵: ۲۶). بر مبنای همین سیاست، محور اصلی شهر که کاربری‌های اصلی و کلان شهر در آن قرار گرفته‌اند نیز در همین راستا ایجاد شده است. این معبر شریانی که در شمال اتوبان تهران-رودهن قرار گرفته به عنوان مرکز شهر پردیس و اصلی‌ترین خیابان آن شناخته می‌شود و از میدان ورودی شهر (امام خمینی) شروع شده و به صورت شرقی-غربی تا میدان عدالت ادامه پیدا می‌کند. اکثر مراکز خدماتی مانند شهرداری، مراکز خرید و رستوران‌ها در اطراف این خیابان شکل گرفته‌اند (تصویر ۱). معضلاتی که در طراحی جداره این خیابان وجود دارد، موجب شده تا نتوان سیمای منسجمی از شهر را در راستای خیابان اصلی آن تصور کرد.

ضوابط موجود در شکل دادن منظر شهری پردیس

مهندسیین مشاور آتک در مطالعات طرح جامع شهر جدید پردیس، بحثی را تحت عنوان جنبه‌های زیبایی‌شناسی محیط، دید و منظر ارائه کرده و در این قسمت به ارزیابی وضع موجود پرداخته و حتی به موضوع رنگ محیط نیز اشاره می‌کند. مرکز تحقیقات معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران نیز در ضوابط و مقررات طرح تفصیلی شهر جدید پردیس، فصلی را تحت عنوان ضوابط و رهنمودهای منظر شهری آورده است که در آن برای کنترل و هدایت منظر شهری جهت دستیابی به کیفیت بالاتر، تشکیل کمیته مشاور منظر شهری را پیشنهاد می‌کند. تمام امور مرتبط با منظر شهری می‌بایست از کانال این کمیته گذشته و مورد تأیید آنها قرار گرفته باشد. هرچند در مطالعات انجام‌شده بستر به عنوان یکی از عوامل مؤثر در سیمای شهر مورد توجه قرار گرفت، اما در عمل رویکرد کالبدی و جزءنگر حاکم به تدوین ضوابط و مقررات تزیین‌گرا انجامید؛ به طور مثال ضوابطی را در ارتباط با نمای ورودی، بالکن‌ها، مصالح مورد استفاده در نمای ساختمان‌ها و دست‌انداز بام مطرح کرده است.

برخی از ضوابط و مقرراتی که به وسیله مشاوران تهیه شده به اجرا درآمده و برخی دیگر به طور کلی کنار گذاشته شده است. از آنجا که کمیته مشاور منظر شهری در زمان تصدی شرکت عمران و شهرداری کنونی تشکیل نشده لذا اساس ضوابط و رهنمودهای مربوط به منظر شهری که به وسیله مشاور (دانشگاه علم و صنعت ایران) تهیه شده بود نیز، اجرا نمی‌شود (دادرس، ۱۳۸۵: ۱۶۹). در نتیجه سیمای این شهر بدون در نظر گرفتن ضوابط وضع شده و بر اساس سلیقه فردی مالکان بناها به صورت کاملاً تصادفی شکل گرفته است.

ابعاد هویتی سیمای پردیس

آنچه در حال حاضر سیمای خیابان ملاصدرا را شکل داده است، مجموعه‌ای از نماهای جداگانه است که با نوع کاربری که بنای آن دارد، از هم متمایز شده‌اند. این امر موجب شده تا شهروندان نتوانند تصویری مشخص از شهر را به واسطه اصلی‌ترین محور آن در ذهن بسپارند. کالبد شهر نمادی انتزاعی یا نمایشی نیست، بلکه همواره در زندگی روزمره با ذهن ساکنین پیوند می‌خورد و موجودی واقعی می‌شود که قابل درک است (آتشین‌بار، ۱۳۸۸: ۵۰). هر گاه فرد بتواند تصویر ذهنی عینی را که در ذهن دارد به خاطر آورد و به جز پاره‌ای از اختلافات جزئی، آن تصویر را در ذهن خود با عینیت آن انطباق دهد، آن پدیده دارای هویت است (قاسمی، ۱۳۸۰: ۶۵). در اینجا اقدام خاصی جهت متمایز کردن نمای خیابان این شهر با شهرهای دیگر صورت نگرفته و این محل شخصیتی مستقل و بی‌نظیر یا حداقل شاخص را دارا نیست. در نتیجه هویت محل که همان «معنی یک محل» است و عاملی است که فرد به واسطه آن می‌تواند مکانی را از سایر مکان‌ها بازشناسایی کند (لینچ، ۱۳۷۶: ۱۶۸) ایجاد نشده و این در حالی است که یکی از عوامل ایجاد هویت، ایجاد تصویری یکپارچه، منسجم و منحصر به فرد برای شهر است. خصلت‌ها و ظرفیت‌هایی که سایت در اختیار قرار می‌دهد، در ساختار شهر مؤثر است. قرارگیری ساختار فضایی شهر پردیس بر مبنای شیب زمین که شامل ساختمان‌ها، شریان‌های شهری و لبه‌ها و سایر عناصر شهر می‌شود، می‌تواند موجب ایجاد سیمای منحصر به فرد و ویژه‌ای برای شهر پردیس شود که در شکل‌گیری هویت شهری و به دنبال آن پدید آمدن حس تعلق ساکنین نقش مهمی ایفا کند. برای نمونه می‌توان به ماسوله و روستاهای اورامانات در کردستان اشاره کرد، که تصویری کاملاً هویت‌دار برای این مناطق به وجود آورده است.

تصویر ۱: خیابان ملاصدرا، شهر جدید پردیس، تهران. عکس: ریحانه حجتی، ۱۳۹۱.

Pic1: Mollasadra Street, Pardis New town, Tehran. Photo by: Reyhane Hojjati, 2012.

تصویر ۲: نبود ضابطه خاص در نصب بنرها موجب اغتشاش در بخشی از جداره‌ها شده است، شهر جدید پردیس، تهران. عکس: ریحانه حجتی، ۱۳۹۱.

Pic2: There is no regulation about putting banners on the facades of buildings, what has created a scene of chaos on some parts of city walls. Pardis New town, Tehran. Photo by: Reyhane Hojjati, 2012.

تصویر ۳: مجتمع‌های مسکونی ساخته شده روی شیب موجود، شهر جدید پردیس، تهران. عکس: ریحانه حجتی، ۱۳۹۱.

Pic3: Residential complexes built on the slopes. Pardis New town, Tehran. Photo by: Reyhane Hojjati, 2012.

تصویر ۱
Pic 1

تصویر ۲
Pic 2

تصویر ۳
Pic 3

قرارگیری ساختار فضایی شهر پردیس شامل ساختمان‌ها، شریان‌های شهری و لبه‌ها و سایر عناصر شهر بر مبنای شیب زمین موجب خلق سیمای منحصر به فرد و ویژه‌ای برای آن می‌شود که در شکل‌گیری هویت شهری و به دنبال آن پدیدآمدن حس تعلق ساکنین نقش مهمی ایفا می‌کند.

- شهرداری تهران. (۱۳۷۵). طرح تفصیلی شهر جدید پردیس. تهران: سازمان شهرهای جدید.
- قاسمی، مروری. (۱۳۸۰). هویت‌بخشی به بافت‌های مسکونی. مجله مدیریت شهری، (۸): ۶۲-۷۷.
- لینچ، کوین. (۱۳۷۶). تئوری شکل خوب شهر. ترجمه: سید حسین بحرینی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

شهر داشته باشد. در شهرهای جدید که همواره با مشکلاتی همچون خوابگاهی شدن و عدم سرزندگی در فضاهای جمعی مواجه‌اند، توجه به طراحی این فضاها می‌تواند تا حد زیادی از این مشکلات بکاهد. توجه به ابعاد هویتی نمای خیابان اصلی که تصویری مشخص از شهر را در ذهن شهروندان به وجود می‌آورد بسیار حائز اهمیت است. شناخت ظرفیت‌های هر شهر می‌تواند تأثیر بسزایی در پیشبرد اهداف برنامه‌ریزی شده برای آن شهر داشته باشد. در شهر جدید پردیس نیز ظرفیت‌هایی همچون شکل‌گیری شهر بر روی شیب وجود دارد که می‌توان از آن برای بیان اهداف زیباشناسانه، عملکردی و هویتی استفاده و با طراحی مناسب جداره‌ها با استفاده از این ظرفیت‌ها، نقش خیابان اصلی شهر را به عنوان مرکز بیش از پیش تقویت کرد.

پی‌نوشت

«مقاله حاضر برگرفته از رساله کارشناسی ارشد «ریحانه حجتی» با موضوع «طراحی مرکز شهر جدید پردیس است که به راهنمایی دکتر «حشمت‌اله متدین» در گروه معماری منظر دانشگاه تهران در حال انجام است.

فهرست منابع

- آتشین‌بار، محمد. (۱۳۸۸). تداوم هویت در منظر شهری. مجله باغ نظر، (۱۲): ۴۵-۵۶.
- حیدری، علی‌اکبر و محمدحسینی بریس، پریسا. (۱۳۸۸). حس مکان در شهرهای جدید. مجله آبادی (۶۵): ۹۱-۸۸.
- دادرس جدی پیشخوانی، محمدتقی. (۱۳۸۵). هویت شهرهای جدید، تأثیر و نقش رنگ در هویت شهرهای جدید (نمونه موردی: شهر جدید پردیس). مجموعه مقالات هویت شهرهای جدید: ۱۶۱-۱۷۲.

مکان‌یابی خیابان اصلی شهر نیز می‌توانست به گونه‌ای باشد که به واسطه شیب موجود، در برخی نقاط بناهایی پلکانی به‌وجود آورد که در ایجاد این تصویر ویژه مؤثر باشد. با وضع موجود نیز در برخی نقاط امکان استفاده از این ظرفیت همچنان وجود دارد.

زیباشناسی نماهای شهر پردیس

از آنجا که جداره این خیابان بیشتر براساس نوع پروژه‌هایی تبدیل زمین به بنا استوار است، بنابراین جداره آن نیز کاملاً اتفاقی و براساس نوع بنا و سلیقه مالکان شکل گرفته است. نبود ضابطه خاص برای انتخاب مصالح، نوع و ابعاد بازشوها، رنگ و عناصر الحاقی به نما و یا عدم اجرای ضوابط موجود نیز موجب شده تا در برخی موارد با نوعی اغتشاش در نمای خیابان مواجه شویم (تصویر ۲). همچنین مسایلی مانند ریتم، تمایز و تناسب در نمای خیابان که می‌تواند در کیفیت فضا و همچنین ایجاد خوانایی محیط تأثیر بگذارد، به کلی نادیده گرفته شده است. نصب بنرها بدون هیچ ضابطه خاص از جمله در نمای بناهای تجاری موجب شده تا نوعی آشفستگی در این نماها به وجود آید. برای تأمین بعد زیبایی‌شناسی این نمای شهری نیز می‌توان به همان خصلت شیب زمین در شهر رجوع کرد. چنانکه در بخش‌هایی از شهر با در نظر گرفتن این خاصیت زمین، مجتمع‌های مسکونی به صورت پلکانی شکل گرفته‌اند (تصویر ۳). بدین ترتیب این ویژگی زمین، می‌توانست به عنوان عامل اصلی فرم‌دهنده به شهر در نظر گرفته شود تا زیباشناسی شهر متأثر از زمینه و پایدار باشد.

کارکردهای سیمای شهری پردیس

بدنه خیابان اصلی شامل بناهایی با کاربری‌های مسکونی، تجاری و اداری است. در بخشی از ضلع شمالی نیز بوستان شهر وجود دارد. در بخش‌های مربوط به فضاهای تجاری حضور پیاده نقش پررنگ‌تری دارد، اما به همین تناسب فضا برای حضور پیاده نداریم. در بخش‌هایی که مسکونی‌اند، حضور پیاده به حداقل رسیده و نمای بناها نیز به گونه‌ای است که تأثیری در حضور افراد و در نتیجه زنده کردن فضا ندارد. غالباً بناها و بازشوهایشان فقط برای رفع نیاز نورگیری است و تلاشی برای افزایش حضور افراد به واسطه طراحی نماهای پویا صورت نگرفته است. اما در این قسمت نیز با بازگشت به خصلت خاص زمین، می‌توان پیاده‌روهایی در ارتفاع‌های مختلف داشت که هم متناسب با شکل زمین باشند و هم موجبات سرزندگی فضا را فراهم کنند. همین‌طور می‌توان این موضوع را در ساخت ایوان‌ها یا فضاهای باز جمعی نیز در نظر داشت.

در برخی نقاط زمین‌های بایری وجود دارد که فاقد کاربری مشخصی هستند. وجود این زمین‌ها در حاشیه محور اصلی شهر موجب گسستگی و شکاف در برخی از قسمت‌های جداره شهر شده است. این اتفاق سیمای شهر را در این بخش‌ها به تصویری از حومه شهر تبدیل می‌کند. تصویری که حس تعلق در ساکنان را کم‌رنگ‌تر می‌سازد (تصویر ۴). بدیهی است که نه شهروندان و نه دیگران هویتی برای مکانی با این تصویر به عنوان شهر قایل نخواهند بود. برای حل این معضل راهکارهای متعددی همچون ایجاد کاربری‌های موقت، جداره‌های کاذب و... وجود دارد که تا ساخته شدن این بخش از شهر که یا برنامه‌ای برای آن وجود ندارد، یا هنوز به مرحله اجرا درنیامده بتوان این گسستگی در جداره‌ها را سامان داده و مشکلاتی همچون کم‌رنگ شدن حس مکان یا ایجاد فضاهای بی‌دفاع را از بین برد.

جمع‌بندی

خیابان اصلی شهر می‌تواند به عنوان معرف شهر عمل کرده و نقش مهمی در ایجاد حس تعلق شهروندان و شناسایی

Artificial façades*

The identification capacities in the management of new towns

Heshmatollah Motedayen, Ph.D in History of Architecture, Assistant Professor of University of Tehran, hmotedayen@yahoo.com
Reyhane Hojjati M.A. in Landscape Architecture, University of Tehran, Iran. Reyhane.hojjati@yahoo.com

Abstract: Lack of identity and affiliation is one of the citizen's problems numerous cities. These cities which are built in arid lands with pre-made designs are lifeless places where no citizen has the tendency to live in. As a result, the residents and even the city seek identity in the metropolis which they essentially depend on. Utilizing the existing capacities of the city context alongside a wise management and offering an urban façade with identity and increasing the sense of affiliation in citizens can solve the problems arisen from lack of identity in the cities which have become just a place for sleeping. Since the new city is empty of images and urban notions, it is alike an unfinished construction site and this problem magnifies the sense of unstable living in the city. In this case, urban façade and city façade management can play a significant role in creating a distinct image of the city.

The main street of the city can play an important role in introducing and identifying the city as well as creating a sense of affiliation in citizens. Designing of these spaces can reduce the problems of lifelessness in new cities. Consideration of the original street façade identity which can provide a distinct image of the city is too essential. Recognizing the potential of each city can have an influential impact on advancing the goals in city planning as well. There are some potential in Pardis new city such as orientation and formation on the slope that can be used for presenting aesthetic, functional and identifying goals and strengthening the role of the main street as city center by designing these edges appropriately.

This paper tries to discuss the shaping factors of Pardis new city (Molasadra) in aesthetic, identity and functional dimensions by analyzing the main facade of the new City as the most influential facade in shaping the identity and character of the city and eventually review the features and capabilities in shaping the urban landscape of the new city.

Keywords: Pardis new town, Main street, Urban façade, Identity of the city.

Endnote

*.This article has been taken from the M.A dissertation of Reyhane Hojjati. It is presented in University of Tehran under the supervision of Dr. Heshmatollah Motedayen.

Reference list

- Atashinbar, M. (2009). The continuity of identity in urban landscape. *Journal of Bagh-e nazar*, 6(12): 45-56.
- Dadras Jeddi Pishkhani, M.T. (2001). Hoviat-e Shahrha-ye Jadid, Tasir va Naghsh-e Rang Dar Hoviat-e Shahrha-ye Jadid [Identity of new towns, influence and role of colors in new towns identities, Case study: Pardis new town]. *Identity in new towns*: 161-173.
- Detailed plan of Pardis new town. (1996). *New Towns organization*. Tehran: Tehran municipality.
- Ghasemi, M. (2001). Hoviat Bakhshi Be Baftha-ye Maskooni [Giving back identity to residential fabrics]. *Journal of urban management*, (8): 62-77.
- Heidari, A.A. & Mohammad Hoseini Baris, P. (2009). Sense of place in new towns. *Journal of Abadi*, (65): 88-91.
- Lynch, K. (1997). A theory of good city form. Translated from the English by Bahreini, S. H. Tehran: University of Tehran Press.

تصویر ۴

Pic 4

تصویر ۴: وجود زمین‌های بایر در حاشیه محور اصلی سیمای شهر را در این بخش‌ها به تصویری از حومه شهر تبدیل می‌کند. عکس: ریحانه حجتی، ۱۳۹۱.
Pic4: Wastelands on the margins of the main street has changed the city landscape in this area as if the area belongs to the suburbs. Pardis New town, Tehran. Photo by: Reyhane Hojjati, 2012.